

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

«ΛΟΑΤ+ κοινότητα στην Ελλάδα: νομοθεσία,
δικεδικήσεις και γονεϊκότητα»

ΜΑΡΙΑ ΔΡΕΝΗ

ΑΜ: 1343202000017

ΜΑΘΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ: ΛΑΟΥΡΑ ΜΑΡΑΤΟΥ-ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ

ΑΘΗΝΑ, 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ	3
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	5
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	5
ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	6
ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΛΟΑΤ+ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	9
ΛΟΑΤ+ ΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑ	11
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	14
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	15

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αρκτικόλεξο ΛΟΑΤ+ (διεθνώς: LGBT+) προκύπτει από τα αρχικά των λέξεων *Λεσβία* (Lesbian), *Ομοφυλόφιλος* (Gay), *Αμφιφυλόφιλος* (Bisexual) και *Τρανς* (Transgender). Χρησιμοποιείται επίσημα από το 1990 και αναφέρεται σε όλα τα άτομα πλην των ετεροφυλόφιλων ατόμων, που νιώθουν οικεία και αυθεντικά στο φύλο το οποίο του αποδόθηκε κατά τη γέννηση τους – πιο απλά, το κοινωνικό τους φύλο ταυτίζεται με το βιολογικό ¹(cisgender). Τα άτομα αυτά εξαιρούνται, καθώς η σεξουαλική συμπεριφορά και η έκφραση φύλου του είναι κοινωνικά αποδεκτή, αφού ανήκει στην κυρίαρχη ετεροκανονική νόρμα και, ως εκ τούτου, δεν αντιμετωπίζουν ρατσισμό και επικρίσεις γι' αυτήν. Το σύμβολο συν (+) ακολουθεί τον όρο για να δηλώσει συμπεριληπτικότητα και για εκείνες τις ταυτότητες φύλου και σεξουαλικότητας, οι οποίες δε συγκροτούν το γενικό αρκτικόλεξο-ομπρέλα, όπως φερειπείν τα ασεξουαλικά άτομα (asexuals). Ωστόσο, η ΛΟΑΤ+ κοινότητα δεν αποτελεί μια ομοιόμορφη και ομοιογενή ομάδα. Τα άτομα που τη συγκροτούν προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια με μοναδικό σημείο σύγκλισης τη διαφοροποίηση της σεξουαλικότητας ή/και της έκφρασης φύλου τους από την κυρίαρχη ετεροκανονική νόρμα (Παπάζογλου, 2020). Ως εκ τούτου, θα ήταν πιο δόκιμο να μιλάμε για ΛΟΑΤ+ πληθυσμό, αφού η χρήση του όρου «κοινότητα» προϋποθέτει μια ομοιογένεια.

Στην ιστορική αναδρομή του όρου «ΛΟΑΤ+» παρατηρούμε ορισμένες διαφοροποιήσεις. Αντικατέστησε τον όρο «*γκέι κοινότητα*» περί τα μέσα της δεκαετίας του 1980, καθώς αυτός κρίθηκε αρνητικά από τους ακτιβιστές ως μη αντιπροσωπευτικός για το σύνολο των ατόμων στα οποία αναφερόταν. Το 1996 εμφανίστηκε το αρκτικόλεξο «ΛΟΑΤΚ+» (LGBTQ+), στο οποίο προστέθηκαν τα άτομα που προσδιορίζονται ως *κουίρ* (queer). Μια άλλη μορφή είναι το «ΛΟΑΤΙ+» (LGBTI+), με το νέο γράμμα να αναφέρεται στα *ίντερσεξ* (intersex) άτομα. Τέλος, τα παραπάνω συχνά χρησιμοποιούνται και συνδυαστικά με το τελικό αρκτικόλεξο να διαμορφώνεται ως «ΛΟΑΤΚΙ+» (LGBTQI+). Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά ο και μόνο όρος «ΛΟΑΤ+», ώστε να μη δημιουργηθεί οποιαδήποτε σύγχυση στους αναγνώστες.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ

Ως *λεσβία* (lesbian) ορίζεται μια γυναίκα που νιώθει ερωτική έλξη αποκλειστικά για γυναίκες και ως *ομοφυλόφιλος* ή *γκέι* (gay) ένας άντρας που νιώθει ερωτική έλξη αποκλειστικά για άντρες. Εάν ένα άτομο έλκεται ερωτικά από αμφότερα τα φύλα του ετεροκανονικού δίπολου, περιγράφεται με τον όρο

---

¹ Στην κοινή ελληνική δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ των όρων «sex» και «gender», οπότε συνήθως και τα δύο μεταφράζονται ως «φύλο». Στην ορολογία των κοινωνικών επιστημών για να κατανοηθεί η διαφορά τους προσαρτάται και στα δύο από ένα σημαίνον επίθετο. Το «sex» αποδίδεται ως *βιολογικό φύλο* και το «gender» ως *κοινωνικό φύλο*. (Δεμερτζής, 2016, ως επιστημονικός επιμελητής του συγγράμματος *Η σύγχρονη εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2016)

αμφιφυλόφιλος ή μπάι (*bisexual/bi*). Ωστόσο, όπως προανέφερα, στη ΛΟΑΤ+ κοινότητα δεν εντάσσονται μόνο άτομα με διαφορετική σεξουαλικότητα από το κοινωνικά αποδεκτό, αλλά και άτομα με έκφραση ταυτότητας φύλου διαφορετική από εκείνο το οποίο τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση τους. Τα άτομα αυτά καλούνται *διεμφυλικά* ή *τρανς* (*transgender/trans*). Η ταυτότητα φύλου είναι ανεξάρτητη από την σεξουαλικότητα, έτσι ένα τρανς άτομο μπορεί να είναι αντίστοιχα ετεροφυλόφιλο, ομοφυλόφιλο, αμφιφυλόφιλο κ.ο.κ. Ο όρος τρανς δεν πρέπει να συγχέεται με τον όρο *ίντερσεξ* (*intersex*), ο οποίος περιγράφει τους ανθρώπους που έχουν γεννηθεί με παραλλαγές στα φυλετικά χαρακτηριστικά τους, οι οποίες δεν παραπέμπουν στον κλασικό ιατρικό φαινότυπο των αρσενικών και θηλυκών σωμάτων. Ο όρος *ίντερσεξ* έχει αποδοθεί ανεπίσημα στα ελληνικά ως *μεσοφυλικός*. Ο προγενέστερος όρος «*ερμαφρόδιτος*» δεν είναι πλέον δημοφιλής, καθώς θεωρήθηκε πως παραπλανούσε, αλλά και στιγματίζε τα άτομα στα οποία αναφερόταν. Υπάρχουν ακόμα πολλοί «δευτερεύοντες» όροι-ταυτότητες, που συγκροτούν το σύνολο της ΛΟΑΤ+ κοινότητας, όπως πανσεξουαλικός (*pansexual / sensation seeker*), άφυλος (*agender*) κλπ, οι οποίοι δεν κρίνεται απαραίτητο να αναλυθούν στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας.

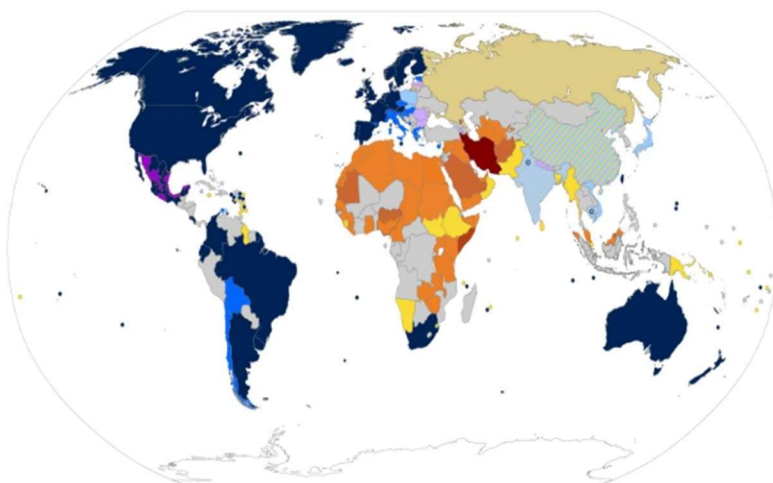
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Η νομοθεσία και ο βαθμός κοινωνικής αποδοχής της ΛΟΑΤ+ κοινότητας δεν έχουν καθολική εφαρμογή σε παγκόσμιο επίπεδο. Στη συνέχεια επιχειρείται μια σκιαγράφιση της ισχύουσας κατάστασης τόσο στον κόσμο, όσο και στη χώρα μας. Τα δεδομένα αυτά αλλάζουν διαρκώς. Η αλλαγή, συνήθως, προκύπτει με την εφαρμογή ριζοσπαστικών πολιτικών από τις επιμέρους κυβερνήσεις και τους διεθνείς φορείς, μετά από δράσεις και πιέσεις των επιμέρους οργανώσεων του ΛΟΑΤ+ κινήματος. Σε αυτήν την περίπτωση τα δεδομένα κινούνται προς την κατεύθυνση της αποδοχής και της συμπερίληψης. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις που η αλλαγή έχει, δυστυχώς, αρνητικό πρόσημο. Η νομοθεσία και κατ'επέκτασιν η κοινή γνώμη υιοθετούν στάσεις και αντιλήψεις που επικρατούσαν τα προηγούμενα χρόνια, περιθωριοποιώντας τα μέλη της ΛΟΑΤ+ και στερώντας τους βασικές ελευθερίες.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Το αν τα προαναφερθέντα άτομα αυτοπροσδιορίζονται ανοιχτά ως ΛΟΑΤ+ εξαρτάται κυρίως από το κοινωνικοπολιτικό σκηνικό της χώρας στην οποία κατοικούν και από το αν το περιβάλλον γύρω τους είναι δεκτικό, επικριτικό και μεροληπτικό. Σημαντικός παράγοντας για την ανοιχτή παραδοχή των προτιμήσεων των ατόμων είναι τα δικαιώματα που τους αναγνωρίζονται από την πολιτεία και τους επιμέρους θεσμούς της. Τα δικαιώματα αυτά διαφέρουν σημαντικά ανά τον κόσμο. Οι νομοθεσίες από χώρα σε χώρα αφορούν από γάμο ή σύμφωνο συμβίωσης ΛΟΑΤ+ ατόμων έως και θανατική ποινή, ως τιμωρία για μη ετεροκανονική συμπεριφορά. Στον Πίνακα 1, που ακολουθεί, παρατηρούμε τη διαφορά ανάμεσα στις χώρες των αποκαλούμενων «Global South» και «Global North». Οι οικονομικά αναπτυγμένες χώρες έχουν αναγνωρίσει θεσμικά και νομικά κατά κανόνα περισσότερα δικαιώματα και ελευθερίες στα άτομα της ΛΟΑΤ+ κοινότητας σε σχέση με τις αναπτυσσόμενες. Ωστόσο, υπάρχουν και εξαιρέσεις, όπως λόγου χάριν η Ρωσία, όπου εν έτει 2021 μπορεί να μη διώκεται ποινικά μια ομοφυλοφιλική συμπεριφορά ή μια διαφορετική έκφραση φύλου, όμως η δημόσια κοινοποίηση των προτιμήσεων δεν είναι πλήρως αποδεκτή στην καθημερινή ζωή. Μάλιστα σε έρευνα που διεξήγαγε τον Απρίλιο του 2019 ο κοινωνιολόγος Ντένις Βόλκοφ για λογαριασμό του Κέντρου Λεβάντα το 49% των ερωτηθέντων απάντησε ότι θα περιορίζε ή και θα διέκοπτε ολοκληρωτικά τις επαφές με ένα άτομο, αν ανακάλυπτε πως αυτό ήταν ομοφυλόφιλο. Το 22% θα συνέχιζε να έχει επαφές, χωρίς ωστόσο να επιθυμεί να ακούει για το συγκεκριμένο κομμάτι της ζωής του, ενώ μόλις το 23% θα συνέχιζε τις σχέσεις χωρίς καμία επιρροή από το σεξουαλικό προσανατολισμό. Εξαιρεση αποτελεί και το φαινόμενο της Λατινικής Αμερικής που, αν και φαινομενικά ανήκει στον υπό ανάπτυξη κόσμο, έχουν παραχωρηθεί σημαντικά δικαιώματα στα ΛΟΑΤ+ άτομα, όπως αυτό του γάμου. Όσον αφορά στη χώρα μας, στη

διαδικτυακή έρευνα YouWho?, που πραγματοποιήθηκε το 2020 και αφορούσε το *προφίλ νέων 17-29 ετών*, 41,1% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι συμφωνούν απόλυτα στη θέση «Τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια να έχουν τα ίδια δικαιώματα στην υιοθεσία παιδιών, όπως και τα ετεροφυλόφιλα». Στο ίδιο ερώτημα το 19,6% δήλωσε ότι μάλλον συμφωνεί, το 11,9% ότι μάλλον διαφωνεί και το 13,6% ότι διαφωνεί απόλυτα (Socioscope, 2020).

Παράνομη η ομόφυλη επαφή.
 Ποινές: Θανατική ποινή Θανατική ποινή, δεν εφαρμόζεται Φυλάκιση Φυλάκιση, δεν εφαρμόζεται¹ Θάνατος υπό πολιτοφυλακή Κράτηση χωρίς δίωξη

Νόμιμη η ομόφυλη επαφή.
 Αναγνώριση των ενώσεων: Γάμος Εξευδαφικός γάμος Αστική ένωση ή σύμφωνο συμβίωσης Περιορισμένη εγχώρια αναγνώριση Περιορισμένη ξένη αναγνώριση Προαιρετική πιστοποίηση Καθόλου Περιορισμένη έκφραση

Οι δακτύλιοι υποδεικνύουν περιοχές όπου λειτουργούν κατά περίπτωση:

1. Δεν έχουν γίνει συλλήψεις τα τελευταία 3 χρόνια ή μορατόριουμ σχετικά με τη νομοθεσία.
2. Για κάποιες δικαιοδοσίες ο νόμος ενδέχεται να μην εφαρμόζεται.
3. Ο γάμος δεν είναι διαθέσιμος τοπικά. Κάποιες δικαιοδοσίες εφαρμόζουν άλλους τύπους συντροφικού δεσμού

Πίνακας 1: Νομικό καθεστώς όσον αφορά την ομοφυλοφιλία παγκοσμίως, πηγή: Βικιπαίδεια, λήμμα: «Δικαιώματα ΛΟΑΤ στον κόσμο»

ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Κάνοντας μια σύντομη αναδρομή βλέπουμε ότι στην Ελλάδα η ομοφυλοφιλία νομιμοποιήθηκε το 1951. Αποχαρακτηρίστηκε από ασθένεια μόλις το 1990, ενώ η Αμερικανική Ψυχιατρική Ένωση (American Psychiatric Association) την είχε αφαιρέσει από τις λίστες διαταραχών του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου (Diagnostic and Statistical Manual) ήδη από το 1973 (Spitzer, 1981). Χρειάστηκαν, ωστόσο, εικοσιπέντε ολόκληρα χρόνια από τη νομιμοποίηση της ομοφυλοφιλίας για να φτάσουμε στην απαγόρευση κάθε είδους διάκρισης με βάση τη ΛΟΑΤ+ φύση του ατόμου, αλλά και εγκλημάτων μίσους που αφορούν το σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά φύλου το 2015. Στον πίνακα 2 αναφέρεται η κατάσταση (κατοχύρωση ή μη) των προαναφερθέντων και άλλων ζητημάτων στο ελληνικό κράτος κατά χρονολογική σειρά.

Ζήτημα	Κατάσταση
Η ομοφυλοφιλία είναι νόμιμη	από το 1951
Η ομοφυλοφιλία έχει αποχαρακτηριστεί από ασθένεια	από το 1990
Υιοθεσία παιδιών από ΛΟΑΤ+ μονογονέα (αυστηρά για μονάδα, όχι για ζευγάρια)	από το 1996

Στρατιωτική θητεία για ομοφυλόφιλους	από το 2002
Νόμοι κατά των διακρίσεων στην εργασία	από το 2005
Δικαίωμα αλλαγής νόμιμου φύλου	από το 2010
Η διεμφυλικότητα έχει αποχαρακτηριστεί από ασθένεια	από το 2010
Νόμοι κατά των διακρίσεων στη παροχή αγαθών και υπηρεσιών	από το 2014
Νόμοι κατά των διακρίσεων σε όλους τους άλλους τομείς (συμπεριλαμβανομένης έμμεσης διάκρισης, ρητορικής μίσους)	από το 2014
Νόμοι κατά των διακρίσεων που καλύπτουν το κοινωνικό φύλο σε όλους τους τομείς	από το 2014
Ίσο όριο συναίνεσης σε σεξουαλική επαφή	από το 2015
Διάκριση με βάση τα χαρακτηριστικά φύλου και τη σεξουαλική έκφραση απαγορευμένη σε όλους τους τομείς	από το 2015
Απαγόρευση εγκλημάτων μίσους που αφορούν το σεξουαλικό προσανατολισμό, τη ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά φύλου	από το 2015
Άμυνα πανικού εναντίον των ομοφυλοφίλων κατηγορημένη (κάτω από την νομοθεσία της απαγόρευσης εγκλημάτων μίσους)	από το 2015
Σύμφωνο συμβίωσης για ομόφυλα ζευγάρια	από το 2015
Στείρωση δεν απαιτείται για την αλλαγή του νόμιμου φύλου	από το 2016
Εγχείρηση αλλαγής φύλου δεν απαιτείται για την αλλαγή του νόμιμου φύλου	από το 2016
Η παρενδυσία έχει αποχαρακτηριστεί από ασθένεια	από το 2016
Επιλογή τρίτου φύλου στα πιστοποιητικά γέννησης	από το 2016
Αναδοχή φροντίδα παιδιού από ΛΟΑΤ+ άτομα και ζευγάρια	από το 2018
Μετάταξη τρανς γυναικών κρατουμένων σε γυναικείες φυλακές	από το 2021
Κατάργηση του σεξουαλικού προσανατολισμού ως κριτήριο αποκλεισμού από την εθελοντική αιμοδοσία	από το 2022
Αποπαθολογικοποίηση της διαφυλικών (ίντερσεξ) χαρακτηριστικών φύλου	από το 2022
Απαγόρευση των μη συναινετικών, κοσμητικών, "κανονικοποιητικών" επεμβάσεων φύλου (IGM) στα ίντερσεξ βρέφη και παιδιά	από το 2022
Απαγόρευση των "θεραπειών" μεταστροφής φύλου	από το 2022
Τεκνοθεσία παιδιού του άλλου συντρόφου σε ομόφυλα ζευγάρια	υπό συζήτηση
Πρόσβαση σε εξωσωματική γονιμοποίηση για ζευγάρια λεσβιών	υπό συζήτηση
Ο ομοφυλοφιλικός γάμος είναι νόμιμος/αναγνωρίζεται	X / (Ομοφυλοφιλικό γάμοι που έχουν συναφθεί εντός Ε.Ε. αναγνωρίζονται από το 2018 ως προς το δικαίωμα διαμονής του/της συζύγου λόγω απόφασης του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης)
Από κοινού υιοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια	X
Παρένθετη μητρότητα για ζευγάρια ομοφυλόφιλων ανδρών	X

Πίνακας 2: Κατάσταση ζητημάτων που αφορούν τη ΛΟΑΤ+ κοινότητα στην Ελλάδα, πηγή: Βικιπαίδεια, λήμμα: «Δικαιώματα ΛΟΑΤ στην Ελλάδα»

Παρατηρούμε ότι στη χώρα μας παρουσιάζεται μεγάλη εξέλιξη τα τελευταία χρόνια αναφορικά με τους νόμους που αφορούν τη ΛΟΑΤ+ κοινότητα, γεγονός που την έχει καταστήσει μια από τις πιο φιλελεύθερες χώρες της Νότιας Ευρώπης. Ιδιαίτερα από το 2014 και έπειτα εξασφαλίστηκαν σημαντικά διάφορα αιτήματα του ΛΟΑΤ+ κινήματος²². Και όμως, παρατηρούνται ακόμα και σήμερα ορισμένες παραφωνίες στη νομοθεσία. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η τεκνοθεσία παιδιών από ΛΟΑΤ+ μονάδες είναι θεωρητικά νόμιμη από το 1996, η από κοινού τεκνοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια και η τεκνοθεσία παιδιού του άλλου γονέα δεν υφίσταται. Χρησιμοποίησα το χαρακτηρισμό «θεωρητικά» για την πρώτη περίπτωση, διότι ο νόμος μπορεί να μη διακρίνει ένα ΛΟΑΤ+ από οποιοδήποτε άλλο άτομο, ωστόσο η ΛΟΑΤ+ ταυτότητα συχνά αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για το δικαστή που καλείται να πάρει την εν λόγω απόφαση. Αυτό γίνεται είτε απροκάλυπτα, είτε κεκαλυμμένα και ωθεί της ΛΟΑΤ+ μονάδες σε ετερόφυλους «λευκούς γάμους», με σκοπό την ευνοϊκότερη μεταχείριση τους από τις δικαστικές αρχές. Υπό συζήτηση βρίσκεται, ακόμα, και η πρόσβαση σε εξωσωματική γονιμοποίηση για ζευγάρια λεσβιών. Αντιθέτως, για τα ζευγάρια ομοφυλοφίλων ανδρών δε συζητείται καν το ενδεχόμενο απόκτησης παιδιού μέσω παρένθετης μητέρας. Το ακόμα πιο παράδοξο είναι πως, ενώ ισχύουν τα παραπάνω, με το άρθρο 8 του νόμου 4538/2018 τα ΛΟΑΤ+ ζευγάρια δεν αποκλείονται από τη διαδικασία της αναδοχής τέκνου, εφόσον έχουν συνάψει σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης. Τα ΛΟΑΤ+ ζευγάρια, δηλαδή, δε δύνανται να τεκνοποιήσουν μέσω της εξωσωματικής μεθόδου, ούτε να τεκνοθετήσει ο ένας γονέας το παιδί του άλλου, ώστε να υπάρχει κοινή άσκηση γονικής μέριμνας με ο,τι άλλο απορρέει από αυτό, αλλά μπορούν ως ζευγάρι να γίνουν ανάδοχοι και να φροντίσουν από κοινού ένα «ξένο» παιδί.

---

²² Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της παρούσας εργασίας η ΛΟΑΤ+ κοινότητα δεν αποτελεί μια ομοιομορφή και ομοιογενή ομάδα. Τα άτομα που την απαρτίζουν προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα και έχουν κοινό σημείο επαφής τη διαφοροποίηση από την ετεροκανονική νόρμα. Εξ' ορισμού υπάρχει τεράστια ποικιλία βιωμάτων και διάφορες δυναμικές ισχύος και εξουσίας. Παρ' όλα αυτά η καταπάτηση στοιχειωδών δικαιωμάτων και η κοινωνική καταπίεση ήταν εκείνα τα στοιχεία που αποδείχθηκαν ικανά να συσπειρώσουν τα άτομα και να δημιουργήσουν το ΛΟΑΤ+ κίνημα. Κατ' επέκτασιν δημιουργήθηκαν και διάφοροι φορείς γενικής εκπροσώπησης (πχ Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ νέων Αθήνας) και επιμέρους οργανώσεις για συγκεκριμένα πεδία της καθημερινότητας (πχ *Οικογένειας Ουράνιο Τόξο*, για θέματα γονεϊκότητας, *Πολύχρωμο Σχολείο*, για θέματα εκπαίδευσης κ.α.)

ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΛΟΑΤ+ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η επιμέρους ομάδες και οργανώσεις ΛΟΑΤ+ ατόμων στην Ελλάδα συσπειρώθηκαν με σκοπό την προβολή της ανάγκης τους για ενδυνάμωση, ορατότητα και διεκδίκηση. Ως σημείο-ορόσημο συχνά θέτεται η έφοδος των αστυνομικών δυνάμεων στο γκέι κλαμπ «Spices» το 2003³. Από τις τότε διεργασίες προέκυψαν οι διάφορες επιμέρους οργανώσεις, καθώς και το «Athens Pride-Φεστιβάλ Υπερηφάνειας Αθήνας» δύο χρόνια αργότερα. Δημιουργήθηκε, ακόμα, χώρος για ομάδες και οργανώσεις εκτός των δύο μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας, κυρίως σε περιοχές με έντονη παρουσία φοιτητικού πληθυσμού και άρχισαν να οργανώνονται εκδηλώσεις υπερηφάνειας και εκτός Αθηνών. Η προαναφερθείσα συσπείρωση της κοινότητας σε συνδυασμό με την καταπάτηση δικαιωμάτων και την κοινωνική καταπίεση οδήγησαν στη δημιουργία του ΛΟΑΤ+ κινήματος. Στόχος είναι η προώθηση των ζητημάτων που αφορούν την κοινότητα, αλλά και η προώθηση αιτημάτων σχετικά με την θεσμική και νομική κατοχύρωση των δικαιωμάτων. Όπως προαναφέρθηκε, έχουν γίνει σημαντικά βήματα προς την ισότητα της ΛΟΑΤ+ κοινότητας με την υπόλοιπη κοινωνία, αλλά υπάρχουν ακόμα σημαντικά περιθώρια βελτιώσεως της ισχύουσας νομοθεσίας και πολλά κενά να καλυφθούν.

Το βασικότερο αίτημα είναι εκείνο της *ισότητας στο γάμο και την τεκνοθεσία*. Παρ' ότι έχει δοθεί η επιλογή του συμφώνου συμβίωσης και τα περισσότερα δικαιώματα των ζευγαριών είναι νομικά εξασφαλισμένα, ο αποκλεισμός από τον πολιτικό γάμο δίνει στην κοινωνία την εικόνα μιας υποδεέστερης σχέσης έναντι εκείνης των ετερόφυλων. Το σημαντικότερο, ωστόσο, είναι ότι ο αποκλεισμός των ομόφυλων ζευγαριών από την διαδικασία τεκνοθεσίας, ο οποίος βάλει κυρίως τα τέκνα των ΛΟΑΤ+ οικογενειών. Η μη θεσμική αναγνώριση της σχέσης των παιδιών με όλους τους γονείς τα καθιστά εκτεθειμένα και αόρατα, αφού τους στερεί όλα τα δικαιώματα και τις κοινωνικές παροχές που απορρέουν από τη σχέση αυτή.

Πολύ σημαντικό είναι και το αίτημα για *δημιουργία δομών και υπηρεσιών για την αντιμετώπιση της αστεγίας των ΛΟΑΤ+ ατόμων*. Οι ΛΟΑΤ+ νέοι σύμφωνα με πάρα πολλές διεθνείς έρευνες υπερεκπροσωπούνται στον πληθυσμό των άστεγων νέων ανθρώπων, σε ποσοστό που μπορεί να αγγίζει και το 40% (Γκελτής, 2018). Στην Ελλάδα αυτό το φαινόμενο δε χαιρεί της προσοχής που θα έπρεπε, ούτε σε επίπεδο κοινωνικής έρευνας, ούτε σε επίπεδο υποδομών και υπηρεσιών.

---

³ Στις 20 Φεβρουαρίου του 2003 αστυνομικές δυνάμεις με την επιχείρηση «ΑΡΕΤΗ» εισέβαλαν στο γκέι κλαμπ «Spices», όπου προσήγαγαν 11 και τελικά συνέλαβαν 6 άτομα. Οι κατηγορίες ποικίλουν και περιλαμβάνουν από άσεμνα δημοσιεύματα μέχρι και πορνογραφία ανηλίκων. Ακολουθούν έφοδοι στα σπίτια των συλληφθέντων και η δημόσια διαπόμπευση τους στα ΜΜΕ με πρόσωπα και ονοματεπώνυμα. Για καμία από τις κατηγορίες δεν υπήρχαν και δεν βρέθηκαν ποτέ στοιχεία που να τις αποδεικνύουν και να τις τεκμηριώνουν. Πέντε μέρες αργότερα όλοι οι συλληφθέντες αφέθηκαν ελεύθεροι, εκτός ενός που αυτοκτόνησε στο κελί του μην αντέχοντας το βάρος της αναίτιας δημόσιας κατακραυγής. (Πετροπούλου 2019, Θανόπουλος 2019)

Ένα ακόμα αίτημα είναι η *εισαγωγή σχολικού μαθήματος σεξουαλικής αγωγής*, το οποίο να καταπιάνεται γενικότερα και με ζητήματα φύλου και σεξουαλικότητας. Σκοπός είναι μέσω αυτού να δημιουργηθεί ένα πιο συμπεριληπτικό σχολικό περιβάλλον, με ελαχιστοποίηση των μέχρι τώρα συχνών φαινομένων bullying και απομόνωσης των ΛΟΑΤ+ μαθητών και των τέκνων ΛΟΑΤ+ οικογενειών.

Ζητείτε επίσης *ρητή απαγόρευση των «θεραπειών μεταστροφής» και προστασία των ΛΟΑΤ+ ατόμων, και δη των παιδιών, από αυτές*. Ως τέτοιες ορίζονται «θεραπευτικές» παρεμβάσεις με στόχο την αλλαγή του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου ενός ατόμου από επαγγελματίες υγείας, ψυχικής υγείας, πνευματικούς και θρησκευτικούς καθοδηγητές (Παπάζογλου, 2020). Μπορεί να περιλαμβάνουν από ψυχανάλυση-ψυχοθεραπεία έως και φαρμακευτική ή/και ορμονική αγωγή και σωματική βία. Το Διεθνές Συμβούλιο Αποκατάστασης Θυμάτων/Επιζώντων Βασανιστηρίων κατέληξε ότι αυτές οι θεραπείες παραβιάζουν τις Διεθνείς Συμβάσεις για την απαγόρευση των βασανιστηρίων και καλεί στην παγκόσμια απαγόρευση τους (International Rehabilitation Council for Torture Victims, 2020). Δυστυχώς η Ελλάδα είναι μία από τις 69+ χώρες στις οποίες πραγματοποιούνται τέτοιες θεραπείες, οι οποίες συχνά προωθούνται και καλύπτονται ως επίλυση «μπερδέματος» νεαρής ηλικίας, παρεμβάσεις για άλλες ψυχικές δυσκολίες κλπ.

Αντίστοιχα, στα ίντερσεξ άτομα γίνονται συχνά ιατρικές πράξης «κανονικοποίησης» των χαρακτηριστικών φύλου, ακόμα και σε προγεννητικό στάδιο. Η ίντερσεξ κοινότητα ζητά την *απαγόρευση αυτών των επεμβάσεων και την αποπαθολογιοποίηση της ταυτότητας τους*. Βασικό επιχείρημα είναι ότι οι πρακτικές αυτές έχουν κοινωνικά κίνητρα και αποτελούν παραβιάσεις της σωματικής ακεραιότητας και αυτοδιάθεσης των ίντερσεξ ατόμων, χωρίς να εξυπηρετούν κανένα ιατρικό σκοπό.

ΛΟΑΤ+ ΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑ

Γενικότερα θα λέγαμε ότι για τα ζητήματα γονεϊκότητας από ΛΟΑΤ+ οικογένειες υπάρχουν πολλά βήματα τα οποία πρέπει να γίνουν. Οι διακρίσεις και οι περιορισμοί, που επιβάλλονται σε αυτού του τύπου τις οικογένειες, είναι απλώς αναχρονιστικοί και δε στηρίζονται σε επιστημονικά δεδομένα. Η φράση «*η επιστήμη δεν έχει καταλήξει*» που συχνά χρησιμοποιείται είναι άτοπη και αντιεπιστημονική. Πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι δεν υπάρχει αντίκτυπο από τη σεξουαλικότητα ή/και την ταυτότητα φύλου των γονέων στις μετέπειτα επιλογές των τέκνων τους. Οι Bailey, Bobrow, Wolfe, και Mikach το 1995 μελέτησαν τον σεξουαλικό προσανατολισμό 82 ατόμων πάνω από 17 ετών, των οποίων οι γονείς ήταν ομοφυλόφιλοι άνδρες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η όποια επιρροή των γκέι πατεράδων στο σεξουαλικό προσανατολισμό των γιών τους ήταν ελάχιστη (American Psychological Association, 2005: σελ. 23). Τα μέχρι τώρα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν πως τα παιδιά των λεσβιών και των ομοφυλόφιλων γονέων έχουν θετικές σχέσεις με τους συνομηλικούς τους και πως οι σχέσεις τους με ενήλικες και των δύο φύλων είναι επίσης ικανοποιητικές. Οι φόβοι ότι τα παιδιά λεσβιών και ομοφυλόφιλων θα κακοποιηθούν σεξουαλικά από ενήλικες, θα εξοστρακιστούν από τους συνομηλικούς τους ή θα απομονωθούν σε μονοφυλικές ⁴κοινότητες λεσβιών ή γκέι δεν έχουν λάβει υποστήριξη από τα αποτελέσματα των υπαρχουσών ερευνών (American Psychological Association, 2005: σελ 12). Άρα το ζήτημα δεν είναι «επιστημονικό», αλλά ιδεολογικό και κοινωνικοπολιτικό.

Οι Zhang Yun et al (2023) προχώρησαν σε συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση δεδομένων από 34 πρωτογενείς έρευνες αναφορικά με το «οικογενειακό αποτέλεσμα» ετεροκανονικών και μη ετεροκανονικών οικογενειών, δηλαδή του αντίκτυπου που αυτές είχαν στην ανάπτυξη ανατροφή των τέκνων τους. Κατηγοριοποίησαν τα αποτελέσματα σε τρεις κύριους τομείς με 11 επιμέρους θέματα: αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών (ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών, σωματική υγεία, συμπεριφορά ως προς το ρόλο του φύλου, ταυτότητα φύλου/σεξουαλικός προσανατολισμός και εκπαιδευτικά αποτελέσματα), ψυχολογική προσαρμογή των γονέων (ψυχική υγεία των γονέων, άγχος των γονέων) και αποτελέσματα σε επίπεδο νοικοκυριού (σχέση γονέα-παιδιού, ικανοποίηση από τη σχέση του ζευγαριού, οικογενειακή λειτουργία, κοινωνική στήριξη κ.λπ.). Η ανασκόπηση έδειξε ότι τα περισσότερα οικογενειακά αποτελέσματα είναι παρόμοια στους υπό μελέτη τύπους οικογένειας σε μέρη όπου οι σχέσεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου είναι νομιμοποιημένες, ενώ οι «οικογένειες σεξουαλικών μειονοτήτων», όπως αυτές αναφέρονται στο κείμενο της μελέτης, έχουν ακόμη καλύτερα αποτελέσματα σε ορισμένους τομείς. Οι μελετητές συνέβαλαν στην αναγνώριση του γεγονότος ότι ο

---

⁴ Μετάφραση του όρου «single-sex» του πρωτότυπου κειμένου. Πρόκειται για κοινωνίες που απαρτίζονται από ένα μόνο φύλο.

σεξουαλικός προσανατολισμός των γονέων δεν αποτελεί, από μόνος του, σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη των παιδιών. Σημειώνουν, ακόμα, ότι το κοινοτικό/κοινωνικό πλαίσιο και κλίμα είναι αυτό που μπορεί να επηρεάσει την υγεία και την ευημερία των ΛΟΑΤ+ γονέων και κατ' επέκτασιν και των τέκνων τους.

Αφού κατέστη σαφές από τα αποτελέσματα των έγκυρων σχετικών ερευνών ότι οι ΛΟΑΤ+ ταυτότητες των γονέων δεν επηρεάζουν δυσμενώς την ποιότητα της γονεϊκότητας, ούτε την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών του, ο Αμερικανικός Σύλλογος Ψυχολόγων, ο Αμερικάνικος Σύλλογος Ψυχιάτρων και η Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία έχουν πάρει δημόσια θέση υπέρ της γονεϊκότητας των ΛΟΑΤ+ ατόμων και κατά συνέπεια κάθε σχετικής νομοθετικής ρύθμισης που άρει τις διακρίσεις σε βάρος των παιδιών τους ήδη από τη δεκαετία του 2000. Βάσει αυτών, οι θέσεις και οι κατευθυντήριες γραμμές των προαναφερθέντων οργανισμών αναφορικά με τη ΛΟΑΤ+ γονεϊκότητα συμπυκνώνονται σε πέντε βασικά σημεία. Πρώτον, δεν υπάρχει καμία επιστημονική απόδειξη ότι η ποιότητα της γονεϊκότητας σχετίζεται με το σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα φύλου ενός ατόμου. Δεύτερον, αναγνωρίζουν ότι δεν υπάρχουν επιστημονικές αποδείξεις που να υποδεικνύουν ότι η προσαρμογή, η ανάπτυξη και η ψυχική υγεία και ευζωία των παιδιών σχετίζονται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου των γονέων, ούτε αποδείξεις για το ότι τα παιδιά των ΛΟΑΤ+ γονέων δεν είναι εξίσου πιθανόν να εξελιχθούν και να αξιοποιήσουν πλήρως το δυναμικό τους όσο και τα παιδιά ετερόφυλων οικογενειών. Τρίτον, υποστηρίζουν ότι τα παιδιά ευνοούνται από τη νομική τους σύνδεση με όλους τους γονείς του, ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα φύλου των τελευταίων. Τέλος, τα δύο τελευταία σημεία αφορούν στους ειδικούς ψυχικής υγείας και στη στάση που αυτοί θα έπρεπε να κρατάνε απέναντι σε ΛΟΑΤ+ άτομα και τις οικογένειες τους. Ενθαρρύνονται να δρουν αμερόληπτα, μειώνοντας κάθε διάκριση που στηρίζεται στο σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα/έκφραση φύλου των ΛΟΑΤ+ γονέων σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με τη γονεϊκότητα και ό,τι απορρέει από αυτήν. Ακόμα, ενθαρρύνονται να λαμβάνουν υπόψη τους κάθε κοινωνικό ρόλο ή ταυτότητα των γονέων, που μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με εκείνη του ΛΟΑΤ+ ατόμου και να μεγεθύνει τις δυσκολίες που αυτό αντιμετωπίζει, και να συμπεριλάβουν τα παραπάνω στις προτάσεις τους. (Χρηστίδη, 2020, σελ. 242-243).

Ωστόσο, δε θα έπρεπε να βλέπουμε τη ΛΟΑΤ+ γονεϊκότητα σαν ένα μελλοντικό σενάριο. Τα παιδιά των πολύχρωμων οικογενειών δεν είναι υποθετικά υποκείμενα του συλλογικού φαντασιακού που πρόκειται να υπάρξουν, όπως παρουσιάζονται στο δημόσιο διάλογο τόσο στη χώρας μας, όσο και διεθνώς. Πρόκειται για υπάρχοντα άτομα κάθε ηλικίας που ζουν στο εδώ και τώρα, των οποίων τα ορισμένα κύρια δικαιώματα, όπως αυτό της έννομης σχέσης με κάποιον από τους δύο γονείς, παραβιάζονται διαρκώς. Δεν έχει να κάνει μόνο με τέκνα που αποκτήθηκαν εξ' αρχής εντός ΛΟΑΤ+ οικογενειών, μορφή

οικογένειας που είναι και η πιο συνηθισμένη στη δημόσια συζήτηση. Αφορά, ακόμα, τέκνα που αποκτήθηκαν και μέσα σε ετερόφυλες σχέσεις, με ή χωρίς γάμο, και ένας εκ των γονέων έκανε coming out⁵ σε μεταγενέστερο χρόνο, τέκνα μονογονεϊκών οικογενειών με ΛΟΑΤ+ γονέα, βιολογικά ή μη τέκνα τρανς γονέων και άλλα.

---

⁵ *Coming out*: Στα ελληνικά η φράση έχει αποδοθεί ως «βγαίνω από τη ντουλάπα», με άλλα λόγια αποκαλύπτομαι. Ως ορισμός, αναφέρεται στη διαδικασία μέσω της οποίας ΛΟΑΤ+ άτομα δέχονται και υποστηρίζουν ανοιχτά τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου τους. Η διαδικασία του coming out περιλαμβάνει 2 στάδια: coming out στον εαυτό και coming out στους άλλους. *Coming out στον εαυτό* είναι η διαδικασία κατά την οποία το άτομο περνάει από την άρνηση ή τη μη αναγνώριση στην αναγνώριση του εαυτού του και την αποδοχή της σεξουαλικής του ταυτότητα ή/και της ταυτότητα φύλου του. *Coming out to others* έχουμε όταν το άτομο εκούσια μοιράζεται τα χαρακτηριστικά του αυτά με τους γύρω του. (Molnar, 2018)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η ΛΟΑΤ+ κοινότητα στην Ελλάδα έχει λάβει ένα μέρος μόνο της ορατότητας που της πρέπει. Αν και νομοθετικά τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα, ακόμη και σήμερα, εν έτει 2021, πολλά από τα ατομικά δικαιώματα αυτών των ατόμων δεν κατοχυρώνονται θεσμικά και νομικά. Βασικότερα εξ αυτών είναι η απόκτηση ενός τέκνου και ο γάμος. Ο πολιτικός γάμος δεν έχει κατοχυρωθεί στην Ελλάδα για άτομα μέλη της ΛΟΑΤ+ κοινότητας, παρόλο που έχει δοθεί η επιλογή για σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, γεγονός που προοδευτικά τα αποκλείει και από τις πιθανές διαδικασίες τεκνοθεσίας και υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Όπως είδαμε παραπάνω, όμως, έχει αποδειχθεί επιστημονικά μέσω ερευνών ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή/και η ταυτότητα φύλου του ατόμου δεν επηρεάζει άμεσα ούτε τη γονική του ικανότητα, ούτε την ομαλή ψυχολογική ανάπτυξη των τέκνων τους. Δεδομένου αυτού, μπορούμε με ασφάλεια να πούμε πως ο αποκλεισμός των ΛΟΑΤ+ ζευγαριών από τις διαδικασίες υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και τεκνοθεσίας αποτελεί διάκριση εις βάρος τόσο των γονέων, όσο και των τέκνων τους. Καταπατάται το δικαίωμα ισονομίας και ίσης μεταχείρισης, ενώ ταυτόχρονα διαιωνίζονται απαρχαιωμένες, ομοφοβικές αντιλήψεις και επιστημολογικά αβάσιμες δικαιολογίες.

Επίσης, η Ελλάδα αποτελεί μια από τις χώρες όπου διενεργούνται θεραπείες «μεταστροφής» σεξουαλικού προσανατολισμού και «κανονικοποίησης» φύλου, οι οποίες είναι εξαιρετικά επίπονες και τραυματικές ειδικά για τις μικρότερες ηλικίες. Αυτές παραβιάζουν τις Διεθνείς Συμβάσεις για την απαγόρευση των βασανιστηρίων σύμφωνα με τον αρμόδιο θεσμό, ο οποίος κάλεσε για παγκόσμια απαγόρευση τους. Ένα ακόμα σημαντικό πρόβλημα είναι εκείνο της αστεγίας ΛΟΑΤ+ νέων και η απουσία δομών και υπηρεσιών υποστήριξης αυτών.

Για όλα αυτά, αλλά και άλλα ζητήματα, η ΛΟΑΤ+ κοινότητα της Ελλάδας μέσα από το κίνημα που σταδιακά αναδύθηκε από το 2003 και έπειτα διεκδικεί επίλυση. Διεκδικεί αναγνώριση και ολική συμπερίληψη. Αποζητά κατά κύριο λόγο ισότητα για τα μέλη της απέναντι στους νόμους και τους θεσμούς, με όλα τα άτομα της ελληνικής κοινωνίας. Στόχοι μεταξύ άλλων είναι η προάσπιση των δικαιωμάτων των μελών της, η προφύλαξη αυτών από διακρίσεις και βίαιες πράξεις, ήδη από την εμβρυακή τους ηλικία. Η Ελλάδα θα πρέπει να πραγματοποιήσει σημαντικές αλλαγές και σύντομα, αν θέλει να συναντήσει την πλειοψηφία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Αμερικανικής ηπείρου και να γίνει μια χώρα του 21^{ου} αιώνα, χωρίς οπισθοδρομικές ιδέες και προκαταλήψεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alexander, Jeffrey C. και άλλοι (2016), Σύγχρονη εισαγωγή στην Κοινωνιολογία, Αθήνα, Gutenberg Colour Youth, Ορολογίες | colouryouth.gr
- Giddens, Anthony & Sutton, Philip (2020), Κοινωνιολογία, Αθήνα, Gutenberg
- Socioscope (2020), «Προφίλ νέων 17-29 ετών», YouWho? | socioscope.gr
- Βικιπαίδεια, «Δικαιώματα ΛΟΑΤ στην Ελλάδα» | wikipedia.org
- Βικιπαίδεια, «Δικαιώματα ΛΟΑΤ στον κόσμο» | wikipedia.org
- Γκελτής, Θεοδόσης (2018), «Νέοι ΛΟΑΤΚΙ άστεγοι», Επιστημονική Ημερίδα «Κατοικία, κοινωνική πολιτική & κρίση», Πάντειο Πανεπιστήμιο | academia.edu
- ΕΚΕΑ, «Ερωτηματολόγιο αιμοδότη», Ιστορικό αιμοδότη, | ekea.gr
- Θανόπουλος, Βασίλης (2019), «Όταν ο Χρυσοχοϊδης υπερασπιζόταν τη διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών», Antivirus | avmag.gr
- Νόμος 4538/2018 - Άρθρο 8 «Ανάδοχοι γονείς - προϋποθέσεις» | lawspot.gr
- Παπαδακάκης, Αντώνης (2021), «Ο ομοφοβικός αποκλεισμός στην αιμοδοσία», ΦΥΛ.ΙΣ. | phylis.org
- Παπάζογλου, Άννη (2020), «Η ελληνική ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα τον 21ο αιώνα», Συμπερίληψη και ανθεκτικότητα, Αθήνα, Gutenberg
- Πετροπούλου, Ειρήνη (2019), «Από το 1990 μέχρι το 2004: δράσεις, ορατότητα, συνεργασίες», Εφημερίδα των Συντακτών | efsyn.gr
- Χρηστίδη, Έλενα-Όλγα (2020), «ΛΟΑΤΚ+ γονείς και οικογένειες», Συμπερίληψη και ανθεκτικότητα, Αθήνα, Gutenberg
- Pentaris, Panagiotis. (2023). «Οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς: Σύνομη Αναφορά Κοινωνικής Πολιτικής.» Other. Goldsmiths, University of London/Οικογένειες Ουράνιο Τόξο. | research.gold.ac.uk

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- American Psychological Association (2005) «Children of Lesbian and Gay Parents», Lesbian & Gay Parenting, pg 8-12 | apa.org
- American Psychological Association (2005) «Reviews of empirical studies specifically related to lesbian and gay parents and their children», Lesbian & Gay Parenting, pg 23-45 | apa.org
- International Rehabilitation Council for Torture Victims (2020), “Conversion Therapy is Torture” | irct.org
- Molnar, Iuliana E. (2018). «A Case Study on Coming Out: Theoretical and Practical Implications for Psychological Counseling», Journal of Experiential Psychotherapy, vol 21, no. 3 (83), September 2018, pg: 51-59
- Spitzer, Robert Leopold (1981). “The diagnostic status of homosexuality in DSM-III: a reformulation of the issues”, The American journal of psychiatry, 138(2), 210–215. DOI: 10.1176/ajp.138.2.210
- University of Florida, «LGBTQ Terms and Definitions» | ufl.edu
- Zhang, Y. et al (2023). Family outcome disparities between sexual minority and heterosexual families: a systematic review and meta-analysis. BMJ global health, 8(3), e010556. | gh.bmj.com
- Βόλκοφ, Ντένις (2019), «Στάση απέναντι σε ΛΟΑΤ άτομα» (στα ρώσικα), Κέντρο Αναλύσεων Γιούρι Λεβάντα (Аналитический Центр Юрия Левады) | levada.ru